

Intr'un cântec popular, auzit de la un soldat din Râmnicul Sărat, tot e întrebuințat, de mai multe ori, în chipul arătat mai sus :

Tot pe drum, pe drum, pe drum
 Și la puica nici de cum,
 Tot pe drum, pe drum de piatră
 Și la puica nici odată etc.

Cu acest sens dicționarele latine nu-l înregistrează pe lat. *totum* (adverb). Îl găsim însă în *Peregrinatio Silviae* XV, 2: *Statim ergo cepimus ire cum eo pedibus totum per vallem amenissimam, donec perveniremus usque ad hortum...*; iar în cap XXXI, 2: *Et statim levat se episcopus et omnis populus, porro inde de summo monte Oliveti totum pedibus itur* (cf. rom. „a merge tot pe jos, pe picioare“); XXXI, 3 ... *per totam civitatem totum pedibus omnes...* (e vorba iarăși de „mers“).

Pusă în cadrul celorlalte sensuri pe care îl are *totu* — în limbile romanice, accepțiunea pe care i-o semnalăm noi se apropie mai mult de ideia „mereu, iarăși“, „toujours etc., despre care însă nu e locul să ne ocupăm aici.

G. Giuglea.

VI.

ital. medaglia.

Că etimologia it. *medaglia*, it. nord. *medaglia* (> fr. *médaille*, sp. *medalla*, port. *medalha*) v. -fr. *meaille*, *maaille*, n.-fr. *maille*, prov. *mealha*, v. -sp. *meaja*, v.- port. *mealha* din *medalia, nu este destul de convingătoare, cu toată ingenioasa disimilațiune admisă de Meyer-Lübke, din *medalia (REW 5451 *medialis), reiese din faptul că pluralul nu se potrivește cu sensul, presupus original, de „monetă mică de o jumătate de dinar“. Zicem „presupusă“ pentru că nu se poate deduce, din izvoare, o accepțiune așa de precisă și generală¹.

Dar faptul morfologic, condițiunile fonetice, istoria cuvântului se vor putea explica mai bine din etimologia ce încercăm aici :

Fr. și it. nord. *metalia* (lat. *curial*)² (< *metale* REW 5549)³ = *miiallia* »provizie de fân« din graiul din Ivrea (Torino)⁴, v. -fr.

meaille, *maaille* „praestatio quaedam quod ea moneta solveretur“ (Du Cange, ad. v. *medala*, in charta á 1132), [cf. *fenagium*, *fenagio*, *fenateria*, feni, seu pro feni pecuniae praestatio], de unde fr. *maille* „monetă de aramă“ = it. nord. *medalia*, *medallea*, *medaglia*⁵ > it. *medaglia* (v. mai departe), fr. *médaille*, sp. *medalla*, port. *medalha* (v. *REW*, I. c.).

Pentru sensuri trebuie să admitem următoarea dezvoltare:

1. *metalia* „câteva grămezi de fân“;
2. acestea se datorau boierului de către cultivatori, censuari și arendași, întâiu în natură și apoi în bani echivalenți. *Metalia* corespunde aici lui „fodrum rusticale“ (v. Du Cange, ad. v.), cf. expresia „medalia pro-fodro“⁵;

3. it. nord. *medalia* etc.: a) = monedă plătită pentru „fodrum rusticale“ sau pentru impozitul comunal, de valoare mică (v. n. 5); b) monedă de mare valoare, bătută anume cu figuri alegorice sau efigii și oferită, în semn de tribut sau omagiu, unui personaj de seamă — forma tradițională a așa numitului „fodrum regale“.

Ca o întărire a celor spuse să se confrunte istoria „fodrum“-ului (Du Cange, ad. v. și *REW* 3405), a fr. *taille* și a it. nord. *taglia* „imposta“ (Du Cange, ad. v. și *REW* 8542) și a veneț. *osella*⁶.

O ultimă și utilă confruntare pentru *medaglia* < *metalia* oferă cuvântul, citat de Du Cange, *meabilis* („Genuinus legitimus Gall. Loyal et marchand. Quadraginta octo bissetos avenae ad cumulum bonae et *meabilis*...“, din *meta*, v. la nota 2 *meto*, *metaria*, măsuri de cereale) corespunzătoare lui *metibilis* (despre care, la Du Cange: „dicitur de moneta proba et publice recepta“).

It. *medaglia* care se explică și în chip „normal“ din etimonul propus de noi (v. Guarnerio, *Fonologia romanza*, § 432, p. 591), nu e numai decât indigen, ci introdus din Italia de nord, unde se întâlnesc continuatorii lui *metale*.

V.-sp. *meaja* și v.-port. *mealha* pot fi cuvinte venite din Franța.

Astfel istoria fr. *maaille-maille* se întâlnește și coincide cu istoria it. nord. *miiallia-medaglia*, dar nu întâmplător, ci prin unitatea de dezvoltare a instituțiilor feudale. Dar istoria cuvântului *medaglia*, în dubla accepțiune de »medalie de o jumătate de dinar“ și de »medalie artistică“, este un epizod al expan-

siunii economice italiene prin „lombardi“ (bancheri) și al celei artistice și culturale din vremea Renașterii.

Notele:

¹ V. Du Cange s. *mallia* monetae species apud nostros, quod nomine aureas quasdam monetas appellatus docemus..., *meagla*, *medalia* nummus aureus, *medala* ut *medalla*, minutioris monetae species, gall. *maille*. — Cf. sp. *meaja* „maille“, „petite monnaie d'une valeur insaisissable“ (Salvà), „moneda antiqva de Castilla, que valia la sexta parte de un meravedi (Novis. Diccion. de la lengua Castellana, etc., Paris, 1898). — V. A. Charuel, Dictionn. histor. etc., Paris 1865, s. *Monnaie*: „Maille, petite monnaie de billon qui avait cours au moyen âge sous les rois capétiens, c'était la plus petite monnaie“.

² V. Du Cange, s. *metallia*. Charta a. 1255 in Tabul. s. Jacuti: *Talliam* et *metalliam* consuetas habebit Brientius de castro Brientii miles, cum dictis hominibus, si eas possit retrahere. — Vezi C. Cipolla, Codice diplom. del monastero di S. Colombano di Bobbio fino all'anno MCCVIII, voll: 3, în „Fonti per la storia d'Italia“, publicate de „Istituto St. It., Roma 1918, vol. II, 134.37: Iohannes de *Metalia*“.

Pentru *tallia*, „obligațiunea vasalilor de a tăia lemne pentru boier“, Du Cange, s. *tailhea*, *tailhia* și *REW*. 8542. — *Metallia*, care aici e tot una cu *fenagium*, ne mai fiind înțeles în originea sa adevărată și interpretat de Du Cange (ad. v. *metallia*) prin „*semitallia*“, gall. *demitaille*, a dat loc, în documentele medievale franceze, unei false reconstrucții: *meditallia* (v. Du Cange, ad. v., Chart. a. 1224: Dedit D. Juhellus omnem talliam et *meditalliam* quam percipiebat in terra et feodis dictorum canonicorum Belliloci). Aceasta s'a întâmplat printr'un evident amestec al lui *medietas*, întrucât colonul datoră boierului jumătate din zilele sale de lucru sau jumătate din produsele câmpului (v. Du Cange, s. *medietaria*, -ius).

Nici în fr. *métairie*, *métayer* (< *medietas*, *REW*. 5461) nu este exclus să se poată recunoaște un mai vechiu *meairie (< *meta*) „locul unde se strânge în „meta“, în grămezi, nutrețurile“, [Cf. Du Cange s. *meto*: centum metones bladi ...ducenti metones moliturae, *meteo* mensurae annonariae species, *metonagium* quod a domino fori pro mensura, *meto* nuncupata, exigitur, *metearia*, *meterium*, *meterarium*, mensura annonaria. — Cu acest *meto* s'ar putea pune în legătură, în ce privește adevărata lor origine, cuvintele milan. *medon*, piem., genov. *mon* „cărămidă“, bologn. *madon* „mușuroiu“, despărțindu-le de baza presupusă *malta* (*REW*. 5271) și unindu-le cu trevis. *milom* „grămadă de cereale“ (< *meta* (*REW*. 5548) și deci asemănătoare, ca sens, cu derivatele din *granica* (*REW*. 3815). O urmă de existența unui *meaire, *meeire* < *meta*, avem în v.-fr. *mexil* < *meta* (*REW*. 5548), și în forma, vie și azi, *maira*, în munții de lângă Saluzzo (Piemont), cu sensul de „colibe (*le maire*) pe poalele munților“ locuințe temporale pentru strânsul fânului și, într'o vreme, și al cerealelor. O influență a v.-fr. *maire* (< *maior*, *REW*. 5247) și a lui *medietas* va fi pătruns și amestecat formele rezultate dintr'un primitiv fr.

*meairie, *meeirie* din *meta* (v. D. C. s. *meeria*, *maeria*, *mejaria*, *megaria metaria*).

³ *Metale* > lotaring. *muó*, *mió* „grămadă“, valsoan. *mual*, lyon. *mio*, „grămadă de fân“ (REW. 5549), la care să se adauge vales. *miyal*, valbrozz. *myal*, cari nu vin din *mětère* (REW. 5550), ci tot din *metale* ca și ligur. *meare* (G. Rossi, Gloss. mediev. ligure, Torino 1896) și canaves. *mial*. Acesta, prin invaziunea dinspre șes a lui *mea* (< *meta*, REW. 5548) „grămadă de fân“; de la un prim sens de „grămadă de fân“ s'a restrâns la unul mai particular de „breve tratto erboso, scaglionato lungo le pendici del monte ove le *mialinne*“, „falciatrici“ si recano a far le *mee*. Vezi G. Frola, Corpus Statut. Canavisii, Torino 1918, vol. III, p. 707 n. 10 (Pont. a. 1562): „Ordinamo et statuimo se qualche persona se trouerà prendere *meali* alieni cioè *mee* o ueramente *mette* de feno“.

Nu pot să adaog pe ligur. *mearia* (dat de G. Rossi, o. c., pe care nu-l pot consultă aici), notat lângă *meare* < *metale*, căci e justificată îndoiala că această formă ar putea fi, nu numai din *metalia*, ci și din un vechiu *mearia*, despre care v. la nota 2.

⁴ V. F. Gabotto, Estratti dai conti dell' Archivio Camerale di Torino relativi ad Ivrea în „Eporediensia“, vol. IV, din Biblioteca d. Società Istorica Subalpina a. 1325, doc. n. 101: In *miiallia* octo bestiarum bovinarum ... et dictas bestias custodivit per quinque eddomadas ... et voluit baillivus quod sine solucione *miiallie* redderentur bestie dictis nobilibus.

⁵ Vezi E. Durando, *Le carte dell' Archivio Capitolare d'Ivred*, vol. IX din cit. Bibl. a 1189, doc. n. 54: «in dando omni anno in festo sancti martini suprascriptis canonicis pro censu denarios XVI et *medaliam* segusinensium et quando rex venerit foras alios denarios XVI et *medaliam pro fodro*. — V. „Liber extimi nuncupati *Medalearum* civitatis Bergomi facti de anno 1527 ms. în «Civica Biblioteca» din Bergamo și nota informativă a directorului în „Boll. de Civ. Bibl. d. Bergamo“ a. XVI, 1922, n°. 2, pag. 11 din text și nota 7.

»Bisogna dire che a questo estimo fosse stata data una basa insolita [volumele anterioare poartă titlul: I „Cives viciniarum Pergami et Cives de foris extimati in ipsos vicinantiis, qui tenentur in civitate ad solvenda taleas et onera“ a. 1498; II „Liber talee annorum 1498 et 1499 civitatis Bergomi] se gli fu attribuito quel nomé, il quale si spiega col fatto, che la materia imponibile non veniva rappresentata da cifre monetarie dimostranti la entità dei patrimoni o dei redditi, ma lo era da una cifra ideale o convenzionale, che fosse, la quale era il denaro diviso in sessanta *medaglie* ognuna delle quali era partita in quattro parti. E siccome i denari, anche per quelle che dobbiamo ritenere le maggiori fortune non erano rappresentati al più che da sei o sette unità, mentre le sostanze della massa dei cittadini non rispondevano che a cifre rappresentate da *medaglie* e loro quarti, così da queste venne volgarmente individuato quell'. Estimo».

⁶ Dogele din Veneția aveà obiceiul de a dărui rațe sălbătire (în dial. *oselle*) membrilor din «Maggior Consiglio». Obiceiul fu schimbat în 1521 în oferirea unei medalii speciale numită pentru acesta *osella*. (v. P. Molmenti, *La Storia di Venezia nella vita privata*, ediția VI-a, Bergamo 1922,

⁷ Acordul fr. *maille*, monedă de o jumătate de dinar Tornez, cu port. *mealha*, monedă de aramă de aceeași valoare, arată un fapt posterior, probabil: o încercare de unificare a ei pe piața monetară dominată de „Lombardi“ cari vor fi dus în acele părți *medaglia* lor de o jumătate de dinar.

franc. **ruse** „șiretenie < **rûsa** (althochdeutsch) germ. „Reuse“ (Kluge, *Etym.*, s. *Wb. Reuse*).

Acest termen din viața pescărească poate explica mai bine decât bazele propuse până acum (v. *REW recusare*, 7164 *refusare*) dezvoltarea semantică printr'o lărgire de sens de la particular la general, de la întrebunțarea figurată de „Reuse“, „măestrie“, mijloc de atras și prins pește, la acela de „mijloc ingenios“, „cursă“, pentru a surprinde sau a face să cadă în ea o persoană. Posibilitatea întrebunțării figurate e cuprinsă și se simte în pasagiul: *pisces aliqua arte sive retibus sive hamo seu neste quod vulgariter riusam vocant capi possint* (Mon. Germ. hist. Diplom. II, 555. 10; a. 994, Frankfurt pe Main), cum arată în chip evident paralelismul cu „arte“, „a retibus“, „hamo“, „neste“.

G. D. Serra.

VII.

parhă, parhal.

La etimologia dată de dl. V. Bogrea în DR. I. 338 aş adăogă că *parach* e întrebuințat și în graiul Evreilor germani cu înțelesul de „parvenit“, adecă „om ridicat de jos și dorind să ascundă originea sa“. În limba polonă cuvântul e împrumutat din cea ebreă: *פֶּאַַח* „a îmboboci, a înflori“ (Günther, *Die deutsche Gaunerspr.*, p. 20.

Leo Spitzer.

VIII.

asturcan.

Inseamnă, la Șincai și Gane, „o speță de cai“, având variantele: *astrucan* și *asturcon* (v. Dicționarul Academiei s. v.).

Originea cuvântului e foarte transparentă: e vorba de calul de *Asturia* (provincie nordică a Spaniei, vestită prin rasa de cai viguroși ce crește), *asturco dextrarius* (ab Astur, pro gente: quia apud illam gentem huiusmodi equi abundant), *asturco*, 'equus-